

PROGRAMUL PUBLICAȚIEI „DRUM NOU”

Radu Ardelean

Cuvinte-cheie: Bocșa Montană, ziare, dezbateri sociale, cultura română, public

Cum se știe, presa română bănățană din a doua parte a secolului al XIX-lea – când a apărut ! – și prima a celui următor are particularitatea, deosebitoare față de alte pământuri românești, că destule titluri au apărut *la țară*, în comune mai răsărite ca Girocul (*Cuvântul Preoților* al lui David Voniga, fost redactor al *Dreptății*), Beregsăul (cu *Junimea* și *Săteanul*), Bozovici (*Curierul Banatului*), ori Topolovățul Mic (*Brazde bănățene*) sau Vasiova – în fond una din Bocșe! – unde „Tata Oancea” își scotea *Fruncea* (redacția *Cuvântului satelor* al lui Ion Ciucurel era, oficial și puțin paradoxal, la oraș).

În târgușorul Bocșa Montană apărea gazeta șvăbească *Bogschaner Zeitung*, tipărită la tipografia lui J. Rosner, fost paginator al *Dreptății* la Timișoara și devenit, prin diligență, mic patron și tot în bune relații cu românii. Prin el își va edita și Mihail Gașpar, protopopul locului, săptămânalul pornit la 1 iulie 1923, *Drum Nou*. Prota Gașpar, gățăianț de felul lui, ales în 1911, după ce, de la absolvirea Institutului Teologic din Caransebeș, în 1903, fusese diacon la Lugoj, avea vechi state de jurnalist, încă din 1902, când debutase în proză la *Drapelul*, dar scria acolo și articole politice, din care două, din 1905, i-au valorat 10 luni de temniță la Seghedin, executate în 1907. Nu s-a „astâmpărat”, intrând redactor la *Drapelul* scurt timp după eliberare. A mai colaborat, ante și post 1923, cu beletristică – era socotit cel dintâi prozator al Banatului! – dar și articole de opinie, la *Tribuna Poporului* (Arad), *Lupta* (Budapesta), *Poporul Român* (Budapesta), *Cosânziana* (Oraștie), *Pagini literare* (Arad), *Banatul*

(Timișoara), *Neamul românesc literar* (București), *Convorbiri literare* (Iași – București) ș.a.

La *Drapelul* își câștigase și experiența de conducere a unei gazete, în 1918, când cu arestarea lui Branisce, el fiind acela care a direcționat ziarul mai departe, asigurându-i supraviețuirea (administrația o făcea Maria Branisce, soția editorului. director). Se conforma, cât se putea în condițiile războiului și cenzurii militare, vechiului program al publicației, care era cel al Partidului Național Român, al cărui militant era și el.

Revenit din închisoare la sfârșitul lui octombrie 1918, Branisce a reluat frânele ziarului (la care a scos și ediție franțuzească pentru armata „tampon” din Logoj!), pe care l-a părăsit totuși în primăvara lui 1919 pentru a-și prelua funcția de Șef de Resort de Culte și Instrucțiune în Consiliul Dirigent, despre ceea ce își anunța cititorii în articolul de despărțire apărut pe prima pagină în 3 mai: „Cu începere de la Nr-ul de față trece editarea, administrarea și redactarea acestui ziar asupra unui consorțiu ce se constituie în acest scop, din care voiu face parte ca membru, alăturarea cu frunțașii vieții noastre publice naționale din aceste părți, cari în parte s'au înscris deja în Consorțiu și în parte se vor mai înscrie și optă, având ulterior să se stabilească condițiile definitive ale acțiunii Consorțiului.” Programul și ținuta ziarului fuseseră fixate, dincolo de detaliile financiare: „am stabilit în actul de trecere a proprietății și editurii ziarului asupra Consorțiului că «Drapelul» are să remănă întru toate credincios tradițiilor sale și reputațiunei ce și-a asigurat în presa națională română prin activitatea sa publică de aproape două decenii, fixând îndeosebi că ziarul are să reprezinte și pe mai departe cu sinceritate hotărârile Adunării Naționale din 1 Decembrie n[ou] 1918 votate cu unanimitate și însuflețire de întreaga națiune la Alba-Iulia și aprobate de Rege, având aceste hotărâri până la complecta lor ducere în deplinire să formeze *programul* politic, național, economic și social al

ziarului «Drapelul», mai departe ca și pe viitor ca și în trecut să se ferească ziarul de veleitățile personale, regionale și confesionale, servind cu demnitate și fără interese personale cauza Națiunii românești [...], iar până la definitivă încheiere și consolidare a vieții de stat unitar să reprezinte politica oficială a Consiliului Dirigent instituit de Maj[estatea] Sa Regele Ferdinand I prin Decretul-lege.” Mulțumirile către nenumiții foști colaboratori se adresau, firește, și lui Mihail Gașpar.

Valeriu Branisce apărea în continuare pe frontispiciu (manșetă) ca „Fondator”, iar Comitetul („Consortiul”) de editare confirma continuarea liniei sale, în spiritul Hotărârii de la Alba Iulia acum, adăugând doar antibolșevismul: „vom combate cu toate mijloacele și energia boala aceasta molipsitoare, de care suferă azi biata omenime slăbită și sărăcită în războiul acesta înfricoșat.”

Redactor-responsabil apărea în continuare Nicolae Jugănarul (era de peste 10 ani în acea funcție periculoasă, căci l-a dus și la pușcărie, inclusiv pentru asumarea unui articol al lui Gașpar din 1907!), asta până la nr. 97 din 25 septembrie 1919; din august director era Mihail Gașpar, avându-l ca „șef-redactor” pe doctorul în teologie greco-catolică Nicolae Brînzeu, canonic al Episcopiei de Logoj: o formație ecumenică!

Sub directoratul lui Gașpar *Drapelul* redevine de la nr.98/1919 cotidian, anterior frecvența fiind rărită din cauza dificultăților economice, a penuriei de hârtie în principal.

Asumându-și conducerea ziarului, Gașpar făcea o reverență lui Branisce și cititorilor, cărora le dezvăluia programul său personal, integrat celui al gazetei și care, pentru că scris cu simțire, merită, socot, reproduș *in integrum*:

„Aduc pe această cale la cunoștința cititorilor, că cu ziua de azi am luat conducerea ziarului «Drapelul».

Cu temerea omului de conștiință, mă apropiu de cârma acestui «Drapel»;

de cârma, lângă care timp de nouăsprezece ani a stat neclătit – caraulă credincioasă a așezămintelor și întocmirilor noastre naționale – ilustrul meu înaintaș, întemeietorul acestui organ, d-nul Dr. Valeriu Branisce.

Dacă am însă temerea, simțesc în sufletul meu și credința, că voi conduce înaintea norocos ziarul acesta la al cărui leagăn am stat ca un modest catehumen al scrisului, înainte de aceasta cu șaseprezece ani.

Acești ani de muncă și însăși munca depusă în coloanele acestui ziar, muncă apreciată de publicul mare din acest Banat al nostru, îmi dă credința zilei de mâine.

Chemat la viață pe acest mănos și cald pământ bănățean, «Drapelul» a servit cu credință, în cadrul marilor interese ale neamului, interesele specific bănățene în serviciul cărora stă și azi și în viitor.

Trăim zilele cele mai frumoase din istoria noastră românească.

Suntem martori oculari, participăm aeeva la priveliștea fascinatoare, când un neam întreg caută cadrele unei mari așezări, pregătește bazele pentru o viață nouă, pe un nou period bimilenar.

Din frământarea aceasta generală își ia cuvenita parte și Banatul nostru.

Interesele acestui minunat colț de țară, interesele acestui picior de rai – interesele Banatului nostru sfânt, le voi servi prin «Drapelul» la conducerea căruia sunt chemat. Și asigur, că copilul crescut în arșița vetrii [sic] din preajma Bârzavei, va fi paznic credincios intereselor țării sale mai restrânse – Banatul.

Cu aceste merinde pornesc la drum.”

Gașpar nu era îndrituit a trasa un program nou *Drapelului*, căci acela fusese deja hotărât în contractul de transfer de proprietate și îl indigitase și Comitetul director, al cărui mădular de alt fel era și el. Cu acel program însă el con-simțea spontan, fiind și ideologia generației din care făcea parte.

Remarcăm, ca note aparte, profundul optimism, aproape nețărmurit, și

reiau întru a sublinia: „Trăim zilele cele mai frumoase din istoria noastră românească.

Suntem martori oculari, participăm aeeva la priveliștea fascinatoare, când un neam întreg caută cadrele unei noi așezări, pregătește bazele pentru o viață nouă, pe un nou period bimilenar.”

Dacă, fără discuție, sfârșitul lui 1918 și anul 1919 până în august, când autoritățile românești s-au înstăpânit în cele cca 2/3 din Banat revenite Regatului nostru a fost punctul culminant al evoluției istorice a acestui neam, așteptările cele roze au întârziat a se materializa, ba au venit dezamăgirile crunte, cum tirania Guvernului Averescu, cel care și-a înscris la „activ” lichidarea *Drapelului*, ceea ce va avea ecou, ca și desfășurările negative ulterioare, în programul și ținută gazetei de la Bocșa.

Mai sare în ochi din textul lui Gașpar angajamentul rostit cu solemnitate că, va fi „paznic credincios intereselor țării sale mai restrânse – Banatul”, imprimând acea linie *Drapelului*.

Este un „bănățenism” *avant la lettre* am spune, ori deja mijea curentul regionalist care avea să domine în zonă, cu întemeiere/justificare și bune, chiar fericite rezultate uneori în opinia mea.

Revenind la *Drapelul*, Gașpar a rămas Directorul publicației până în 27 mai 1920, de atunci în colo până în 8 iunie, când apariția a încetat, conducerea fiind asigurată de Nicolae Brânzeu, cu aceiași titulatură de Șef-redactor.

Ignor motivul plecării lui Gașpar, poate exasperarea în fața exacțiunilor autorităților *românești*, frecșuri cu Comitetul, chestiuni strict personale ori toate la un loc (personal înclin spre onor. Comitet...).

În cuvintele de despărțire față de publicul cetitor Gașpar anunță doar sec plecarea sa din redacție, apoi, înduioșat, promitea că „Îmi voi reaminti cu drag de aceste zile pline de framântări, pe cari le-am petrecut la acest ziar și de

legătura aceea strânsă și intimă, care a legat pe cititori de modesta mea persoană.” Dorea succes pe viitor ziarului, însă acel „viitor” a mai numărat 12 zile!!

Dar se dedulcise prea mult la gazetărie și l-a mâncat peana! Drept aceea și-a întemeiat o publicație proprie, adecă NUMAI A LUI, căreia deci îi putea fixa programul și ținta și pe care mai că o scria singur – afară de pagina a patra, a reclamelor...! A fost săptămânalul pe care l-a numit cu tâlcul pe care-l va desluși, *Drum Nou*.

Iar programul, cum se obișnuia, a apărut în capul foii (au fost și excepții în spațiul publicistic bănățan, osebbit la *Luceafărul* în prima lui serie de apariție, Aurel Cosma frondând nițel).

Fiind acest eseu centrat pe el, nu îl expediez la *anexe*, ci îl reproduc integral, căci moderat ca lungime:

„Cu gând bun, în chip cinstit, deschis și fără dedesupturi pornim gazeta noastră la drum, pe care o punem în mâna publicului nostru cititor, lăsând la buna lui apreciere de a ne urma sau nu.

Numele pe cari le va întâlni în coloanele acestui ziar publicul, sunt nume cunoscute în Țară, și peste hotarele ei.

Aceste nume vor servi ca garanță, că tendința acestui organ este înainte de toate românească, tinzând a restabili în primul rând echilibrul resturnat al valorilor noastre prin selecționarea justă și, îndrumându-le spre o **nouă orientare**, economică și culturală, socotind aceasta ca unica și singura [sic] bază sănătoasă a vieții noastre românești.

Ne vom ocupa cu toate chestiile, cari interesează neamul nostru, în mod obiectiv, controlând și criticând ori-ce acțiune numai din punct de vedere al intereselor lui.

Cu toate că acei, cari ne-am grupat în jurul acestui ziar, facem parte din

diferite partide politice, ziarul nostru va fi o tribună la care se vor desbata chestiile din punct de vedere al interesului obștesc și nu din punctul de vedere al diferitelor partide. Ceea ce va fi socotit de bun pentru întreaga obște v'om aproba ce nu, nu. Atacuri îndreptate contra persoanelor singuratice, ofense, calomnii în coloanele acestui ziar nu au loc.

Noi vrem să concentrăm toate forțele disponibile, fără privire că încătore se închină, pe baza unei politici culturale și economice românești.

Respectând drepturile și sentimentului tuturor concetățenilor noștri de alt neam și altă lege, vom pretinde în schimb de la dânșii o integrală încopciere în sfera de interese a acestei Țări românești, în cuprinsul căreia atunci, se pot desvolta în liniște și nesupărați.

Așa credem, așa vom lucra.”

Se accentuează deci românismul integral care transcede partizanatul politic, prezent inclusiv la singuraticii membri ai grupării informale care, ni se spune, ar fi stat la originea publicației și de existența căreia personal mă cam îndoiesc, căci de ea nu se va mai face vorbire și nici articole semnate de oameni politici ai zonei n-am putut reține despuind gazeta. Obiectivitatea (re)clamată s-a tradus în aceea că simpatia pentru P.N.R., apoi P.N.Ț., era arătată cu discreție, alte partide fiind tratate mai rece, ba chiar în grădina liberalilor se aruncau pietricele, dar să ținem seama că politica propriu-zisă ocupa destul de puțin loc în economia revistei.

Dorința de a dezbate „toate chestiile, cari interesează neamul nostru”, dacă greu sau mai bine zis imposibil de atins, era de natură a conferi un caracter enciclopedic până la caleidoscopic publicației.

Militarea pentru o iluzorie unitate măcar întru croirea unor politici/proiecte culturale și economice naționale coerente nu avea din start cine știe ce șanse de materializare; o mai încercaseră/clamaseră și alții, așa că nu era chiar „o

nouă orientare”. Iar ca de la Bocșa să crezi că vei putea fi arbitru „controlând și criticând ori-ce acțiune” aduce a superbie ori indică slăbirea simțului realității.

E de reținut că și critica era preconizată a se face în ton civilizat, fără „ofense, calomnii”, acele *personalități*, adecă atacuri la persoană, cum încă li se mai spunea, cu un savuros arhaism, în presa cis-carpatină. Era de așteptat ca într-un asemenea registru să scrie colaboratorii câștigați deja, cu „nume cunoscute în Țară, și peste hotarele ei”. În fine, minoritățile erau asigurate de un drept și prevenitor tratament, condiționat de loialitatea cu care erau datoare statului în care de acum cuprinse, atitudinea care, permit, a fost în bună măsură urmată, în gazetă șovinismul ne prea având loc.

Acestea au fost glosele mele la textul program(atic), pe care îl atribui fără șovăire lui Gașpar, care figura ca „Editor-Director” pe manșetă, dar acesta a simțit însuși nevoia de a explica/detalia articolul – program „semnat” ca din partea Redacției, într-un fel de dublură a aceluia, însă cu iscălitură, de o extensiune aproape dublă, pe care țin însă la fel a-l incorpora acestui text, adecă să nu-l releg la anexe, renunțând ăst fel la acelea.

Sub titlul, nu din cale afară de original în context, dar cu tâlc – „Drum Nou” – editorul adresa o anumită provocare putativilor cetitori (numărul „de probă” se expedia gratuit cât mai multor notabilități):

„Se împlinesc, nu peste mult, cinci ani de la întregirea noastră națională. Ar fi însemnat o fericire să fi putut socoti acești cinci ani, între anii mănoși ai istoriei noastre. Ori [sic] trebuie să-i socotim, cu durere în suflet, ca ani de sfășiere, de ură, de depreciere a valorilor noastre. Liberați, – fără a fi fost sufletește pregătiți în deajuns – de apăsarea seculară, energiile reținute atâta timp au revărsat dintr'odată, ca apele mari. Evident, că pagubele pricinuite, în chip firesc au trebuit să fie mai mari, decât foloasele.

Cu graba impacientă a omului ajuns dintr'odată în bine, am încercat să

transformăm peste noapte în palat, modesta colibă de eri. Nimic nu ni s'a părut bun. Am încercat să încălecăm timpul, silindu-l în slujba noastră. În dorul de a ne vedea aranjați, am întors totul cu susu'n jos! Am învelit la repezeală toate în mândrul nostru tricolor și am fost de credință că ajunge atât, ca totul să fie românesc.

Ne-am asvârlit în politică cu toții, chemați și nechemăți, pregătiți și nepregătiți. Ne-am zis așa: dacă românul se naște poet, de ce nu s'ar naște și politician. Și ne-am trezit dintr'odată cu atâtea genii, cu atâtea capacități, cu atâția bărbați de stat, încât hotarele României noastre întregite, se dovediau prea înguste.

Și fiindcă arena noastră națională nu a fost construită pentru atâția aleși câți s'au arătat că sunt, a început avansarea prin coate și ghionturi, prin îmbrincituri și inerentele urmări.

Și n'a trecut un an, că plaiurile dintre Nistru și Banat resunau de resfrângerea strigătului de ură, de dușmănie, de frământări dureroase între frați. De unde la 1918 juraserăm să fim una pentru vecii vecilor, ne-am trezit după un an diferențiați în regățeni, bănățeni, bucovineni, ardeleni și basarabeni. Reclamând mereu unificarea ne-am depărtat sufletește unii de alții, încât am ajuns nici să ne mai cunoaștem. Și în vreme ce toți aveam ațintiți ochii spre soarele politic, în spate, alții culegeau spicele holdelor noastre de aur. A ramas părăsit terenul economic dătător de belșug, de bunăstare, de putere. A ramas părăsit templul culturii prin care se ajunge la lumină și înălțare. Politica am crezut-o singura mântuitoare și partidul a devenit mirajul tuturor nădejdlor.

Unde am ajuns vedem, privind în jurul nostru.

Și fiindcă am ajuns azi acolo, unde fatalmente trebuia să ajungem pe drumul apucat, n'avem decât să ne întoarcem luând drum nou.

Clădirea unei nații se compune din trei părți. Puterea economică la bază,

prin trînsa la cultură și, sus de tot, la coperiș, unde bat vînturile mai cu putere și mai rece, viața politică. Coperișul nu v'a rezista însă, dacă fundamental și păreții clădirii nu sunt solide.

S'o apucăm deci pe cale întoarsă: prin puterea economică și culturală la – politică.

Și noul drum va fi drumul ce[1] bun.

Cu această merinde în traistă, chemăm, noi, cei grupați în jurul acestui steguleț pe toți, cari vor să ne înțeleagă.”

Tonul, se vede, este cu totul altul de cât cel din articolul quasi-programatic din *Drapelul*, indigitat ceva mai sus (cf. nota 9 *supra*).

Orizontul de așteptare de atunci nu fusese împlinit, din potrivă făcuse loc dezamăgirii. Mai cu seamă politicianismul steril și pătimaș este arătat cu degetul ca principal vinovat. Autorul nu se mai arată regionalist, ca atunci, ci mai degrabă centralist! De alt fel nici nu reia tema recurentă a Banatului „dezmembrat”, respectiv a celui „înrobit” de sârbi (erau sintagmele epocii) când vorbește de întregirea națională. Nici nu-i acuză pe „regățeni” de relele țării, căci culpa e colectivă, asumând-o chiar la modul figurat, căci conjugă mereu la persoana întâi plural. Pentru politicieni, afirmă, trebuie „pregătire” și „chemare”, nu se poate deghiza nimeni în om de stat (el însuși era om politic activ, deci se simțea *chemat!*). Face o teorie sui-generis a așezământului social, ca sociolog/politolog improvizat: la bază e economia, care dă putință culturii, iar ultimul etaj sau

„coperișul” e politica, aceea trebuind a fi abordată doar după parcurgerea etapelor anterioare, căci alt fel forme, sugerează pe linie maioreșciană, rămân fără fond, adică tricolorul nu acoperă o realitate românească, ci maschează una străină – căci străinii au acaparat, ori continuă să dețină pârghiile economice. Este o ușoară undă xenofobă aici; în epocă s-a dezbătut, endemic, chestia „românizării” economiei, orașelor etc. (trecerea la metode dure, începând cu Guvernul Goga, nu onorează istoria Nației).

Tonul este mai mult amar, uneori ironic, pamfletar, și se simte peana literaturii în unele imagini reușite. Se insistă pe „drumul nou” de urmat, cel indicat de numele gazetei, metafora fiind apăsător folosită; trebuia, adică, a se lucra în economie (dar ce putea aici o gazetă, de cât articole de popularizare?), cultură, și abia apoi abordată politica.

A reușit *Drum Nou* să-și îndeplinească (prea) ambițiosul program, acela de a stabili o nouă orientare a corpului național pe care să-l dirijeze chiar într'acea direcție? Răspunsul negativ se îmbie de la sine. Pe cale jurnalistică nu s-a putut asta nici la București, Iași, Cluj, ne cum de la Bocșa! A reușit însă a fi, constant, o gazetă onorabilă, de calitate, cum (tot) mai puțin în epocă, atunci când condusă de Gașpar, până la moartea sa intempestivă din 27 noiembrie 1929, dar în bună măsură și în „seria a-II-a” scoasă la Oravița de fostul colaborator al fondatorului, Ilie Rusmir (1930–1933); cea de-a treia, revenită la Bocșa Montană prin valorificarea moștenirii de către Ionel Gașpar, fiul întemeietorului (între 1936 – 1938) fiind însă o fițuică politicianistă (vaidistă) vulgară, tocmai ce execrase tatăl său.

Pentru cele trei pagini de text, mari ce-i drept (a patra fiind alocată reclamelor), sumarul e surprinzător de variat. Aproape fiecare număr comporta un articol de fond al lui Mihail Gașpar, nu prea extins, dar concentrat pe o chestiune mai importantă a zilei, iar dacă numărul evenimentelor era mai mare

și Gașpar alături articolului de fond altele, în general de opinie, semnate în clar ori cu vechile sale pseudonime de la *Drapelul*, recunosibile de cetitori, *Drix* și *Drax*. Cornel Corneanu a numărat 311 din primele și peste o mie din celălalte (pe care le numește, socot că impropriu, „reportagii”).

Ăst fel Gașpar își scria mai singur revista, ajutoarelor sale revenindu-le, probabil, mai ales rubricile informative, adică „Știri din țară”, „Locale”/ „Din Bocșa și jur”, dar și „Cronica politică internă”, apoi „Știri din străinătate” / „Știri din lume”, din 1925 „Crestături pe răboj”, adică revista presei, uneori „Bibliografia” care semnală titluri nou apărute, iar din 1928 „Tribuna Școalei”, alcătuită de redactorul Iacob Botică; periodic, după caz, anunțuri ale autorităților locale ori ale unor societăți și câte o dată rubrica sportivă – semn de modernitate! –, ori materiale la „Locul deschis” – tribună a cetitorilor cu opinii ne asumate de Redacție (care, ca și Administrația, avea și „Poșta” sa).

În anul al șaselea de apariție, 1928, se introducea începând cu numărul 10 din 4 martie, pe prima pagină, rubrica intitulată „Calendar(ul) Național”, care, pe modelul „istoriei în date” enumera, pe zile ale săptămânii respective, evenimentele mai importante din trecutul românesc (rar, și din istoria universală), asta până în primăvara anului următor, când formatul se schimbă, alegându-se *un singur* eveniment, care este marcat/descris/explicat într-un scurt articol. Dacă primul eveniment marcat în tipul dinainte era cucerirea Brăilei de Ștefan cel Mare în 2 februarie 1470, al doilea tip debutează cu un articol despre ungerea ca Domn a aceluiași Voivod în 13 aprilie 1457, textul fiind mai mult de cât probabil al lui Gașpar, care-și plasase toate narațiunile istorice în timpul domniei lui Ștefan, documentându-se foarte serios asupra epocii. Presupun că Gașpar a furnizat marea majoritate a textelor acestei rubrici, dacă nu pe toate, până în ajunul morții sale; ea a fost continuată și în seria de la Oravița, până la capăt, acolo materialele fiind alcătuite mai ales de Ilie Rusmir și Constantin

Rudneanu, care a scris texte istorice și pentru alte gazete din Banat. A putut fi un model pentru acel „Calendar istoric bănățean” – mai regionalist! – ținut de Traian Birăescu în 1943-1944 la ziarul *Dacia* din Timișoara; colaționate, textele ar da mici compendii de istorie națională/regională.

Potrivit promisiunii din articolul-program, în acest „Organ pentru toate interesele românești”, cum se recomanda pe manșetă, având deviza „Credință. Cultură. Muncă. Economie”, au apărut articole semnate, pe diverse teme, de veteranul preot David Voniga, fost redactor la *Dreptatea* și editor al *Revistei Preoților* de la Giroc, Caius Brediceanu, diplomatul, Nicolae Bolocan, traducătorul lui Griselini, Damian Izverniceanu, Victor Bîrlea, Filaret Barbu, Iosif Popovici, Petre Nemoianu, Emil Pcreanu – dintre bănățani, cum și de nume grele pe plan național: Nicolae Iorga, cu mai multe articole, unele special scrise pentru *Drum Nou*, altele preluate, Liviu Rebreanu, Constantin Rădulescu-Motru, Elie Dăianu, Constantin Garoflid, Octavian Goga, Grigore Gafencu. Nu pot estima câte din aceste texte au fost adresate exclusiv gazetei, în considerarea lui Mihail Gașpar, și câte preluate din alte publicații. Dar erau nume de prima mână!

Erau însă găzduite și texte de bun simț ale „condeierilor plugari” Ion Ciucurel și Aurelian Novac, foarte cunoscuți și stimați în Banat.

Erau traduse texte non-literare din Gustave le Bon („Forța ideilor”, nr. 49/1924), Henri Bergson („Problema nemuririi”, nr.51/1924), Romain Rolland („Pan umanismul”, 7/1925), Lew Tolstoi („Porunca lui Crist”, 9/1925), Ramsay Mac Donald („După Marele Război”, 21/1925), Nietzsche („Așa grăit-a ~”, 35/1925), lista fiind strict exemplificativă.

Mai fiecare număr comporta o mini-rubrică de „Maxime”, fiind culese perle din gândirea omenirii începând cu Antichitatea, prin Sofocle, continuându-se cu Petrarca, Machiavelli, Pope, Mirabeau, Ludovic al XVI-lea

(sic! cugetarea dinaintea execuției), Pope, Macaulay, Pitt, Goethe, Schiller, Lamartine, Edgar Quinet, Pascal, Eötvös, H. Poincaré, An. France, R. Rolland, iar dintre români Hasdeu, Conta, Iorga.

Versurile n-au lipsit nici ele în timpul „seriei Gașpar”. Așa, numai în 1925 erau publicate poezii mediocre, e drept, ale mult producătorului N.Iorga, ale Elenei Farago și Ovidiu Hulea, I.U.Soricu, dar și din cele de reală calitate literară semnate de Aron Cotruș, Nichifor Crainic, Victor Eftimiu, Adrian Maniu, Radu Gyr, Ion Pillat, George Bacovia, ca să nu mai vorbim de traduceri din Longfellow, Lermontov, Heine, Rabindranath Tagore.

La proza românească de la „Foiță”/ „Foișoară”, rubrică tradițională în presa cis-carpatină, din proza românească mai notabile sunt doar textele reluate din Vlahuță și Odobescu (*Doamna Chiajna*), restul fiind în cel mai bun caz mediocre; de notat că editorul foii nu a publicat în ea bucăți literare! Strălucesc însă numele scriitorilor din literatura universală pe care i-a tradus, direct ori prin intermediul tălmăcirilor dintr'o limbă pe care o stăpânea: rușii „mari” Gogol, Turgheniev, Tolstoi, Gorki, apoi Al. Dumas – tatăl, Georges Ohnet, Maupassant. An. France, Paul Féval, Stefan Zweig, De Amicis, Giovanni Papini, H.G. Wells, dar și de ungurul Koloman Mikszát. Unele nume și texte apăreau poate întâia dată în paginile unei gazete de provincie, și asta nu e de colea! Textele erau acomodate, firește, formatului, adică schițe ori nuvele(te) în serial.

Drum Nou nu a reușit, firește, să tragă după sine societatea în direcția enunțată în program, dar a fost, în prima serie în de osebi, parțial și în a doua, o gazetă scrisă foarte decent și corect, fără atacuri grobiane și „personalități” (insulte/calomnii), cu informații și opinii interesante, eseuri notabile și bucăți literare de primă mână de regulă, chiar mici capodopere.

După primele luni de apariție, date fiind și semnalele pozitive (între care, posibil, numărul abonamentelor), Mihail Gașpar se declara mulțumit de ținuta

gazetei, anume cea **etică**: „Nu cruțăm pe nimeni. Osebim în această țară oameni de bine și netrebnici. Cu cei dintâi mergem alături, pe ceilalți căutăm să-i strivim. Deci, cine merge cu noi, știe unde merge.” Maniheismul acesta se referea la articolele de opinie, din care multe vituperante.

Tot așa, la trecerea într'un nou an editorial, se clama satisfacția datoriei împlinite, probată și de priza la public, promițându-se aceeași inflexibilitate: „Nu ne abatem nici în viitor de la angajamentele luate. Rămânem și pe mai departe paznici credincioși ai acestui neam de mucenici, încolțind fără milă pe toți cari să apropie cu gând necurat de sufletul lui.” Intransigență laudabilă, căci motivată, dar și puținică trufie...

La intrarea în anul următor auto-evaluarea era, de asemenea, pozitivă, iar orizontul mai senin și *drumul* bun:

„Am evitat orice atacuri personale.

Pentru noi, persoana nu există, ci numai fapte și un singur scop: Țara Românească și propășirea ei. Noi nu suntem nici antisemiți, nici antiminoritari. Scopul nostru este, ca sub aripile ocrotitoare ale vulturului românesc să se simțească toți bine dar, să meargă bine și elementului românesc.

În sensul trudei noastre de până aci vom continua și pe viitor să credem, că biruința resare numai în drumul nostru.

Avem atâtea semne cari ne fac să credem aceasta.”

După încă un an, Redacția se gratula că publicația, deși înființată în „împrejurări grele”, de sfâșieri politice, a rămas consecventă standardelor auto-impuse în *program*, unde „la bază am pus cele patru principii fundamentale cari pot întări înfrățirea unui neam: *Credința, cultura, munca și economia*” (care figurau în această ordine pe manșetă); în spiritul solidarismului etnic s-a cultivat, li se reamintește cetitorilor acest **merit**, mereu „*pacea și buna înțelegere* între copiii unuia și aceluiași neam”, căci „Năzuim spre un

naționalism integral, o mărturisim, fiindcă nu putem concepe viitorul nostru decât numai sub acest raport.”

Nu prea reiese în ce ar fi constat acel „naționalism integral”; să fi fost o boare de corporatism?!!

La sfârșitul lui 1928 și apropierea trecerii în noul an – care avea să fie și ultimul al vieții lui Mihail Gașpar – bilanțul era arătat ca pozitiv pentru gazeta întemeiată „înscriind pe steagul nostru lozinca: pentru toate interesele românești. Fără privire la credințe [religioase], fără privire la partide. Fiind toți români, pentru noi interes n'a avut decât numai ceea ce era și este românesc.”

Această atitudine, ni se spune, a fost favorabil întâmpinată de public, iar presa centrală a remarcat „tendențele [...] pur românești” ale publicației, ba încă „ziarele minoritare chiar, au ținut să sublinieze *obiectivitatea* acestui modest organ [de presă] în chestii minoritare, deși ne imputau mereu *șovinismul* nostru.”

Reamintind că orice abordare avea la bază criteriul „*ce interes reprezintă din unghiul de vedere românesc*”, Gașpar asumă, oarecum surprinzător, șovinismul reproșat de presa minoritară, pe care îl valoriza de alt fel pozitiv în general, chiar și în cazul sârbilor, când acela avea și ascuțiș anti-românesc: „Nu tăgăduim. Așa este. Suntem înaintea de toate șoviniști. Credem că un neam trăiește numai prin șovinismul lui. Dacă este un păcat, îl luăm asupra noastră.

Noi, *peste neamul românesc și interesele lui nu cunoștem nimic.*”

Sună cam patetic, dar Gașpar era într'adevăr foarte atașat de nația sa, întru apărarea ființei și intereselor căreia suferise și reclusiune. Deși el avea proprietatea termenilor, cred totuși că în privința „șovinismului” operează o supra-licitare, căci acesta e lipsit de componenta sa obligatorie, xenofobia, reducându-se, ăst fel, la un naționalism, ori poate și mai bine spus, patriotism luminat, atașament față de propria identitate etnică/națională.

În trecut fie spus, promisiunea de a nu cădea în partizanat politic se căuta a fi ținută; chiar dacă Gașpar a reprodus unele discursuri ale sale la Camera Deputaților, acelea priveau propuneri de ameliorare a instituțiilor sau infrastructurii zonei. Ar fi întrebare dacă, plecat la sesiunile parlamentare, lăsa dinainte în portofoliu articolele care-i apăreau regulat, le trimitea prin poștă, ori le dicta la telefon, după modelul inaugurat încă la *Dreptatea* în 1985 de fostul său mentor de la *Drapelul*, Valeriu Branisce.

Lucian Costin, fecund publicist împământenit în Banat, care l-a cunoscut pe Gașpar, îl evoca drept un „vechiu și fervent naționalist”, ceea ce se potrivește celor mai sus, care a lăsat un mare gol prin dispariția sa în publicistica Banatului, episodul *Drum Nou* fiind subliniat: „Impulsivitatea și râvna de apărare a tuturor problemelor bănățene îl mână pe M. Gașpar spre noi orientări de a pune bază [sic] unui nou organ publicistic, conceput după talia sa, «Drum Nou», care și-a creiat un mare ciclu [sic] de admiratori. Natural, că orice număr îl luai în mână, imediat aruncaii privirea căutând articolul de fond al directorului ziarului M. Gașpar care avea în fiecare articol un standard fâlfâitor al Banatului [sic].”

După o mică sincopă, *Drum Nou* a reapărut în februarie 1930 la Oravița însă, avându-l ca „Editor Director” pe Ilie Rusmir, primarul orașului până în 1931, când avea să fie suspendat de Guvernul Iorga; Mihail Gașpar era menționat ca fondator și evocat respectuos, chiar encomiastic în primul număr al noii serii drept „cel mai de seama intelectual din Banat”.

În articolul program(atic) al noii serii se promitea a se urma/continua „drumul croit”, și, rămânând un organ „neînhamat la carul nici unui partid politic”, va aborda chestiunile de interes pentru neam, cele rurale, bisericesti, școlare, administrative, militare ș.a. în spirit critic.

Această a doua serie a continuat unele rubrici din prima, cum, normal,

știrile externe, interne și locale, ori „Calendarul național”, alimentat acum cu articol(aș)e istorice de Ilie Rusmir și Constantin Rudneanu mai ales. Dar este *altă* publicație, știrile locale sunt mai ales pentru Oravița, apare o „Tribună muncitorească” etc. Este de spus că și această serie, care apare până la 15 iunie 1933, dar nerespectând dese ori ritmicitatea hebdomadară, este decentă, frecventabilă, atribute care nu pot fi acordate celei de-a treia serii, reapărute în Bocșa Montană la 11 octombrie 1936, cu 14 numere tipărite până la 6 martie 1938 (anii erau numerotați de la 1923, deci XVI-XVIII). Ionel Gașpar, fiul întemeietorului, și-a valorificat dreptul de moștenire al mărcii, editând ca „Director”, ajutat de redactorul (responsabil uneori) Ioan Târziu, câte o dată și Emil Secoșianu o publicație cu același nume, care se reclama de la cea originală, pe care o evoca subliniind mai ales naționalismul, dar muta accentul pe combaterea „primejdiei roșii”/ „molimei roșii”, promițând că (noul!!) „**«Drum Nou» va fi o sentinelă care va veghea necontenit și va purta mereu aprinsă făclia dragostei de Neam, Țară și Rege.**” Era, repet, o vulgară fițuică vaidistă, violentă la adresa inamicilor politici (aproape toată lumea!) și slugarnică față de Regele Carol al II-lea – al cărui regim autoritar o va suprima, ca să fie toate la locul lor...

Din cele trei serii se detașează cea organică, a lui Mihail Gașpar, celălalte două uzurpând mai mult sau mai puțin o marcă de prestigiu. În ordine descrescătoare se face și materializarea programului asumat. Chiar dacă publicația lui Gașpar nu a reușit prea ambițioasa transformare socială pe care (și-)o propunea, a fost o gazetă de reală calitate, aproape paradoxală în acel fund de provincie, dar trebuie avut în vedere că ea este o parte din opera lui Mihail Gașpar, unul din gazetarii de talie pe care i-a dat Banatul, crescut la „școala” lui Valeriu Branisce.

Buna urare a lui Elie Dăianu – „Drum bun! cinstită foaie care ne

călăuzește spre drum nou!” – cred că s-a împlinit.

NOTE

Vezi Aurel Cosma, *Istoria presei române din Banat*, Timișoara 1932, p. 67; Florian Moldovan, *Catalogul publicațiilor apărute în Regiunea Banat, existente în fondul documentar al Bibliotecii Regionale din Timișoara*, dactilografiat, f.l., f.a. la Biblioteca Județeană Timiș, p.8; Mircea Arotăriței, Aquilina Birăescu, *Presa interbelică din Banat și Transilvania. Catalog*, f.l., f.a., multiplicat (șapirografiat) la B.J.T., pp. 10, 43.

Vezi *Scrisoarea* lui Valeriu Branisce către Mihail Gașpar în *Drum Nou* (Bocșa Montană), I, nr.3 din 15 iulie 1923, p. 1.

Vezi, pentru Mihail Gașpar, „Biografia” (secțiune a necrologului nesemnat), *ibidem*, VII, nr.48 din 1 decembrie 1929, p. 2; Valeriu Branisce, *Amintiri din închisoare*, ediție de Alexandru Porțeanu, București 1972, pp.419, 437-438; Aurel Cosma, *op. cit.*, pp. 110-113; Ioan Dimitrie Suci, *Literatura bănățeană de la începuturi până la Unire 1582-1918*, Timișoara 1940, pp. 241, 241-262; Cornel Corneanu, „Mihail Gașpar (1881-1929)”, în *Revista Banatului* (Timișoara, fostă *Luceafărul*), IX, nr.7-9 din iulie-septembrie 1943, pp. 1-20; George C. Bogdan, Doina Bogdan–Dascălu, *Tabel cronologic*, la Mihail Gașpar, *Din vremuri de mărire*, ed. *idem*, Timișoara 1982, pp. 24-26; *Dicționarul scriitorilor români*, coordonator Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, volumul II, București 1998, pp. 335-336, *sub voce* (articol de Mircea Zăciu); *Dicționarul general al literaturii române (DGLR)*, coordonator Eugen Simion, volumul III, București 2005, *sub voce* (articol de Doina Bogdan – Dascălu); vezi și George C. Bogdan și Doina Bogdan – Dascălu, *Bibliografie*,

la Mihail Gașpar, *ediția citată*, pp. 199 – 203.

Vezi *scrisoarea* lui Valeriu Branisce către Mihail Gașpar citată la nota 2 *supra*.

Idem, „Către onorații cetitori!”, în *Drapelul*, XIX, nr.40 din 20 aprilie/3 mai 1919, pp. 1- 2.

Ibidem, p. 2.

Comitetul, „Către cetitorii noștri”, *ibidem*, nr.41 din 25 aprilie/8mai, p. 1.

Valeriu Branisce, *Amintiri...*, p. 438.

Mihail Gașpar, „Cătră cititori”, în *Drapelul*, XIX, nr.78 din 12 august 1919, p. 1 (datat „Lugoj, 12 August [nou] 1919”, deși desigur scris în ziua anterioară).

Ibidem.

Vezi Gheorghe Jurma, *Descoperirea Banatului*, Reșița 1994, pp. 12-18 și *passim*.

Mihail Gașpar, „Cuvânt de adio”, în *Drapelul*, XX. Nr.105 din 28 mai 1920, p.1 (semnat „Mihail Gașpar, protopop” și datat „Lugoj, 27 mai 1920”).

Idem [semnat «**Drum Nou**»], **Cătră Cititori**, în *Drum Nou*, I, nr.1 din 1 iulie 1923, p. 1.

Vezi *nota* nesemnată (dar a lui Aurel Cosma), în *Luceafărul* (Timișoara), I, nr.1 din 1 ianuarie [de fapt 15!] 1935, p.60; cf. și Radu Ardelean, *Locul istoriei în Luceafărul/Revista Banatului*, la *idem*, *Istorie la gazetă în Banat*, Timișoara 2007, p. 146.

«**Drum Nou**» [=Mihail Gașpar], „**Cătră cititori**”, în *Drum Nou*, I, nr.1 din 1 iulie 1923, p.1, cf. nota 13, *supra*.

Idem, „**Drum Nou**”, *ibidem*. Reprodus și de Cornel Corneanu, *op. cit.*, pp. 14-15.

Ibidem, p. 10.

[Mihail Gașpar,] „13 Aprilie 1457”, în *Drum Nou*, VII, nr.15 din 14 aprilie 1929, p. 1.

Vezi art. cit. în *DGLR* (cf. nota 1, *supra*).

Vezi Radu Ardelean, „*Istoria în ziarul Dacia* din Timișoara, la *idem*, *op. cit.*, pp. 359-361 și notele 307-308 la p. 390.

Câțiva enumerați și de Cornel Corneanu, *op. cit.*, p. 16.

„*Drum Nou*” [Mihail Gașpar], „Anul II”, în *Drum Nou*, II, nr.1 din 3 ianuarie 1924, p.1, reprodus și de Cornel Corneanu, *op. cit.*, p. 11.

Idem, „Anul III”, în *Drum Nou*, III, nr.1 din 4 ianuarie 1925, p. 1.

Idem, „Anul IV”, *Ibidem*, IV, nr.1 din 3 ianuarie 1926, p. 1.

Idem, „Intrăm în al V-lea an”, *ibidem*, V, nr.1 din 2 ianuarie 1927, p. 1.

Idem, „Anul [al] VII-lea”, *ibidem*, VI, nr.53 din 30 decembrie 1928, p. 1.

Ibidem.

Ibidem.

Lucian Costin, *Scritorul bănăţean Mihail Gaşpar (Câteva note despre el)*, Craiova f.a. [1930], pp. 11-12.

Ilie Rusmir, „Noi mergem înainte”, în *Drum Nou* (Oraviţa), seria II-a, VIII, nr.1 din 21 februarie 1930, p. 1.

Ibidem.

Redacţia [Ionel Gaşpar?], „Pornim din nou la luptă”, în *Drum Nou* (Bocşa Montană), seria a III-a, XIV, nr. 1, din 11 octombrie 1936, p. 1.

Ilie [sic] Dăianu, „«Drum Nou»”, în *Drum Nou*, II, nr. 43 din 26 octombrie 1924, p. 1.

LE PROGRAMME DE LA PUBLICATION „DRUM NOU,,

(Résumé)

Mots clés: Bocşa Montană, journeaux, débats sociaux, la culture roumaine, le publique

Le 1er juillet 1923 l'archiprêtre Mihail Gaşpar de Bocşa Montană fit paraître dans cette bourgade du Banat, peuplée par quelque milliers de Roumains et quelques centaines de Souabes, l'hebdomadaire « Drum Nou » (Voie Nouvelle), qui assumait un programme constructif en matière sociale, économique et culturelle, en dehors des luttes politiques stériles, quoique l'éditeur était lui aussi engagé dans le parti régional, l'ancien Parti National Roumain de Transylvanie et du Banat. Quoique "signé" au nom de la Rédaction et parlant d'un groupe, il est vraisemblable que l'article-programme fut écrit par l'éditeur, qui lui attacha un commentaire signé, où il développait l'idée de la nécessité de l'union des forces pour le progrès du pays.

Faut dire que Mihail Gaşpar était collaborateur des plusieurs journaux avant la Grande Guerre et l'Union de Transylvanie et d'une partie du Banat à la Roumanie et même journaliste professionnel à « Drapelul » (le Drapeau), et pour certains articles parus là il souffrit la prison politique en 1907. En dehors de cela Mihail Gaşpar était un écrivain apprécié. Il ne ferait pas paraître sa prose dans « Drum Nou », mai on y trouve des petites pièces de littérature de très bonne qualité, signées par Al Dumas - père, Maupassant, Anatole France, De Amicis, Giovanni Papini, H.G. Wells, Tolstoi, Gogol, Gorki etc.

Outre les articles qu'il publiait presque chaque numéro, Mihail Gaşpar faisait paraître des débats sociaux, économiques et culturelles signée par de grands noms de la culture roumaine (Nicolae Iorga, Liviu Rebreanu, Constantin Rădulescu-Motru, Iosif Popovici, Grigore Gafencu) et celle universelle (Gustave le Bon, Henri Bergson, Stephan Zweig, Ramsay Mac Donald etc.) et tellement la revue, qui garda en bonne mesure la neutralité politique, fut bien reçue par le publique.

Mihail Gaşpar assumait un nationalisme éclairé et gardait les civilités envers les minorités ethniques de Roumanie.

Si une petite revue de province ne pouvait pas réformer la société roumaine, comme l'ambitionnait son programme utopique dans cette section, la parution de l'hebdomadaire ajoutait à la presse roumaine une gazette très bien écrite, qu'on peut lire de nos jours aussi en bonne partie, n'étant pas datée.

Après la mort subite de Mihail Gaşpar (nov. 1927), âgé de 46 ans seulement, une seconde série de la revue parut à Oraviţa, bourgade du Sud du Banat, sous la direction d'Ilie Rusmir, ancien collaborateur de Gaşpar, qui essaya de garder en bonne mesure le programme original (1930-1933).

En fin, une dernière série fut éditée à Bocşa Montană par Ionel, le fils de M. Gaşpar, mais, sous le même nom, elle était une autre publication, un très vulgaire journal politique / de parti.